

misk terminologi. Som et nedarvet standsfænomen oplevedes uligheden dog først og fremmest som tradition, men netop dette felt - ære, arv, tradition - er hvad den borgerlige verden fornægter. Bagsiden af den borgerlige myte om, at alle er skabt lige, er, at faktisk underlegenhed ikke længere kan betragtes som et standstegn, men må ses som et udtryk for en personlig fiasko. ”Fiasko er nutidens store tabu”, bemærkede Sennett ganske præcist i *Det fleksible menneske*.

*Respekt* er en både læsevenlig og læseværdig bog, om end ikke på højde med *Det fleksible menneske*. Mange interessante vinkler dukker op undervejs, men i sin helhed er bogen ikke vanvittig fokuseret. Det lettere grumsede helhedsindtryk forstærkes af, at Sennett i denne bog i anstrengende grad lider under den almindelige sociologiske trang til at skulle demonstrere sin store belæsthed igennem et utal af referencer. Desværre er det lidt for tydeligt, at Sennett ikke er den alvidende polyhistor, han gerne vil fremstå som. Brugen af kilderne er gerne hastig og forståelsen under tiden tvivlsom. Hertil kommer den ganske håndgribelige anke, at bogen i sin refereren vrimler med faktuelle fejl, som simple leksikonopslag kunne have afværget.

Sennett har det tydeligt nok ikke alt for godt med kronologien: Rousseau er her Fichtes efterfølger; Beccarias *Dei delitti e delle pene* er en smuk reference, men næppe udgivet før forfatterens fødsel. Til gengæld hævdes

Foucaults *Overvågning og straf* at være udkommet efter forfatterens død og den engelske konge Henrik 8. placeres i det 17. Århundrede, skønt han døde i 1547. Der er mere end dette, der umiddelbart falder i øjnene, og man tør slet ikke tænke på hvad en nøjere revision ville afsløre. Forfatter og forlag kunne godt have udvist læseren mere respekt end som så.

Asger Brandt

### *Indføring i kriticisme*

*Immanuel Kant: Metafysikkens fremskridt. Det lille forlag, 2004, 128 s., 175 kr.*

*Metafysikkens fremskridt* – eller ’Om det af det Kongelige Videnskaberne Akademi i Berlin for året 1791 udskrevne prisspørgsmål: Hvilke er de virkelige fremskridt, som metafysikken har gjort i Tyskland siden Leibniz’ og Wolffs tid?’ - som titlen rettelig lyder, blev udgivet i 1804 kort efter Kants død. Arbejdet med metafysikkens fremskridt foregik altså i årene efter de tre stor kritikker, og det bærer teksten da også tydeligt præg af.

Sigtet med skriftet er anderledes end i kritikkerne, idet det her kommer an på metafysikken. Mens kritikken af den rene fornuft understreger umuligheden af at opnå erkendelse med *rene* fornuftsbegreber, skal metafysikken være et forsøg på at holde fornuftens spekulative tendenser indenfor grænserne af kritikken uden helt at borteksorcere den fra filoso-

fiens gebet. Der er altså brug for en ”kritisk metafysik”. En metafysik sådan som den må se ud efter kritikkerne.

Den grundlæggende problematik (som Claus Asbjørn Andersen gør glimrende rede for i sin indledning) roterer omkring sondringen mellem det sanselige og det oversanselige, ud fra hvilken metafysik defineres som ”den videnskab, som ved hjælp af fornuften skrider frem fra erkendelsen af det sanselige til erkendelsen af det oversanselige” (s. 21). Metafysikken udgør en søgen efter noget, der ikke er betinget af erfaringen. Dette gøres på grund af fornuften men også ved hjælp af fornuften, der således sætter en spekulativ stræben efter det ubetingede i værk, samtidig med at den er det eneste redskab, der formår at overskride det betingede.

Metafysikkens mål er erkendelsen af det oversanselige og står dermed i modsætning til det sanselige, alt hvad der ifølge erkendelseskritikken rummes af en forstandsmæssig forestilling. Det er da også derfor metafysikken først kan behandles efter kritikken af den rene fornuft. Erkendelse af forstandens begreber er jo ”nemt”, idet de kan holdes op mod erfaringen. Dette er ikke muligt i forhold til metafysikkens rene begreber, som ikke lader sig retfærdiggøre ved forstanden på grund af den manglende sanselige genstand. Det oversanselige kan derfor først nås efter at forstandsevnen er klarlagt.

Det er på denne baggrund, at den filosofihistoriske konfrontation med

Leibniz og Wolff bliver relevant, idet de to herrer, ifølge Kant, forsynder sig mod denne indsigt gennem en klassisk spekulativ fejlslutning fra det sanselige til det oversanselige i kraft af deres succes på enkelte områder. Mens fx matematikken udgør en erkendelse af aprioriske forhold via fornuften (idet den har sansningen som baggrund og erkender på baggrund af en regularitet), udgør filosofi en udvidelse af fornufterkendelsen gennem rene begreber. Og her løfter Kant den advarende finger: ”Selv om det oversanselige, som fornuften i metafysikken dog retter sig efter som sit ultimative mål, for den teoretiske erkendelses vedkommende egentlig slet ingen grund har: så vandrede metafysikerne dog trostigt videre...” (s. 43). Leibniz og Wolff vandrede videre, idet de ikke havde skaffet sig et ordentligt begreb om fornuftens *spekulative* karakter og dens evne til at fungere som ”nødhjælp for begreber om det oversanselige” (s. 61). Mens aktiveringen af forstandsbegreber kan rettes direkte mod erfaringsgenstande, kan den også rettes indirekte mod noget oversanseligt, som i mangel på bedre fremstilles gennem dets følger. Det oversanselige forestilles så ved hjælp af en overførsel, fx et ur i forhold til mennesket. Man må formode, at der i erkendelsen af at ”fornuften altid tager en omvej”, ligger en ansats til Ernst Cassirers filosofi om de symbolske former, det er i hvert fald med sikkerhed her Hans Blumenbergs teoretiske udvikling af metaforologien tager sin begyndelse.

Med denne ”fornuftens nødhjælp” bliver det tydeligt, hvorfor det oversanselige genstand kun kan opfattes som tilgængelig ud fra en fejlslutning. Det forhold at vi i praktisk henseende selv konstruerer genstandene for den rene fornuft (idet de kan være behjælpelige for fornuftens ultimative mål) kan føre til, at man forveksler egne praktiske forestillinger med en objektiv realitet - fx forholdet mellem krop og ur. Situationen er nu, at fornuften kan opleves i strid med sig selv, idet det betingede anvendes på det ubetingede, og det er her hovedanken mod Leibniz og Wolff placeres.

Claus Asbjørn Andersen har oversat på forbilledlig vis og har fremfor alt turdet satse på en (mere) dansk sætningsopbygning. På trods af emnets specifikke karakter i forhold til det Kant'ske projekt fungerer *Metafysikkens fremskridt* som en glimrende indføring i, hvad det kritiske projekt fra Kants side går ud på: en afskærmning mod spekulativ metafysik som Kant så den udfolde sig hos Leibniz og Wolff. Ved at rette blikket mod hvorledes en kritisk metafysik nødvendigvis må se ud, kommer Kant uvægerligt til at behandle sin egen filosofi i et tilbageblik, der involverer forgængerne.

*Frank Beck Lassen*

### *Kunsten at gøre de menneskelige ord guddommelige*

*Svend Bjerg: Det evige i det flygtige. Kristendom i kortform. Gyldendal 2004, 200 s., 198 kr.*

Svend Bjerg åbner sit Forord med ordene: ”Bogen her har jeg skrevet på Skagen med daglig udsigt til et hav i evig bevægelse. Det er selve billedet på foreningen af det evige og det flygtige” (s. 7). Dette billede, hvor naturen skal bære det ultimative, vil jeg ikke yderligere omtale, selv om en af tidens trend igen er ved at blive naturoplevelser – og Bjerg benytter sig flittigt af dem i bogen. Derimod vil jeg tage afsæt i de næste indledende ord, der udkrystalliserer bogens titel samt tydeliggør bogens opbygning og ærinde: ”Hvordan ser vore flygtige erfaringer ud, når de skildres under evighedens synsvinkel? Jeg vil vise, hvad der sker, når vi begynder at se på vore hverdagerfaringer – fødsel, kærlighed, skyld, bøn, arbejde, død – med kristelige øjne” (s. 7). Netop disse markante hverdagerfaringer er overskrifterne og tematikkerne i bogen, som vi får at vide kan læses hver for sig. Vi oplyses tillige om, at der her beskrives erfaringer, som alle kender, med den vigtige tilføjelse: ”Hvad siger kristendommen om dem?”.

Men hvad er kristendom egentlig? Det forsøger Bjerg også at svare på, for det har præcis at gøre med ”det evige i det flygtige”, og det har han sluttelig tilføjet to kapitler om (”evig